

Судова практика КАС ВС у справах щодо пенсійного і соціального забезпечення населення, постраждалого від збройного конфлікту на Сході України

Жук Андрій Володимирович

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

16. Позивачка є громадянкою України та зареєстрована за адресою: Київський район міста Донецька.

17. Позивач є пенсіонером за віком, про що свідчить копія її пенсійного посвідчення №*** виданого АТ «Ощадбанк» з терміном дії до 16 листопада 2019 року.

18. Відповідно до довідки управління соціального захисту населення Бахмутської районної державної адміністрації від 23 серпня 2016 року №*** про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи фактичним місцем проживанням позивача є: Донецька область, Бахмутський район, с. Іванівське.

19. Позивачка перебуває на обліку в Бахмутському об'єднаному управлінні Пенсійного фонду України Донецької області та отримує пенсію за віком відповідно до [Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»](#) на підставі електронної пенсійної справи, яка надійшла з управління Пенсійного фонду України в Київському районі міста Донецька.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

20. З квітня 2017 року Бахмутське об'єднане управління Пенсійного фонду України Донецької області виплату пенсії Позивачці *de facto* припинило.

21. На адвокатський запит представника позивача Бахмутське об'єднане управління Пенсійного фонду України Донецької області листом від 26 жовтня 2017 року №*** повідомило, що «у зв'язку з проведенням верифікації за списками СБУ з 01 квітня 2017 року виплату пенсії за пенсійною справою Позивачки призупинено до з'ясування».

22. 23 березня 2018 року до Верховного Суду разом з відзивом на позовну заяву від Бахмутського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Донецької області надійшла копія розпорядження від 24 березня 2017 року «Про припинення виплати пенсії до з'ясування», згідно з яким Позивачці з 01 квітня 2017 року припинено виплату пенсії.

23. Вважаючи неправомірними дії відповідача щодо припинення з 01 квітня 2017 року виплати призначеної пенсії, позивач через свого представника звернувся до суду з адміністративним позовом.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

41. Розглядаючи цю справу, Суд ураховує, що згідно з інформацією, опублікованою на офіційному сайті Міністерства соціальної політики України, станом на 02 травня 2018 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, в Україні взято на облік 1 500 186 переселенців або 1 225 470 сімей з Донбасу і Криму.

42. У звіті Пенсійного фонду України за 2017 рік міститься статистична інформація щодо кількості пенсіонерів з числа внутрішньо переміщених осіб, яким виплачуються пенсії. На 1 січня 2017 року пенсії виплачувалися 548,9 тисячам таких пенсіонерів, а на 1 січня 2018 року їх кількість становила 516,1 тисяч осіб. При цьому точних даних про чисельність пенсіонерів, які перебувають на непідконтрольній території, зокрема про померлих та тих, що виїхали до інших держав, немає (с. 36- 37 вказаного Звіту).

43. Доцільність розгляду цієї справи як зразкової обумовлена тим, що станом на 07 лютого 2018 року в провадженні Донецького окружного адміністративного суду перебуває 226 типових справ про визнання неправомірними дій та зобов'язання вчинити певні дії відповідними територіальними управліннями Пенсійного фонду України.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

48. Визначення поняття внутрішньо переміщеної особи за національним правом міститься у [ст. 1 Закону № 1706-VII](#), який набрав чинності 22 листопада 2014 року.

49. Це визначення має описовий характер та охоплює три види конституційно-правового статусу людини (громадянин України, іноземець та особа без громадянства). З огляду на визначення, внутрішньо переміщена особа - це особа, яка:

- перебуває на території України на законних підставах;
- має право на постійне проживання в Україні;
- була змушена залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

50. Отже, спеціальний статус внутрішньо переміщеної особи не збігається та не може підміняти собою жоден із закріплених у Конституції України конституційно-правових статусів особи, та не є окремим конституційно-правовим статусом особи.

51. Проте реєстрація особи як внутрішньо переміщеної надає можливість державним органам врахувати її особливі потреби. Серед таких особливих потреб - доступ до належного житла та правової допомоги, доступ до спеціальних державних програм, зокрема адресних програм для внутрішньо переміщених осіб, тощо. Очевидно, що статус внутрішньо переміщеної особи надає особі спеціальні, додаткові права (або "інші права", як це зазначено у ст. 9 Закону № 1706-VII), не звужуючи, між тим, обсяг конституційних прав та свобод особи та створюючи додаткові гарантії їх реалізації.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

55. Згідно з п. 12 Порядку здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за місцем їх фактичного проживання/перебування, затвердженого Постановою КМУ № 365, соціальні виплати припиняються у разі, зокрема, отримання інформації від Держприкордонслужби, МВС, СБУ, Мінфіну, Національної поліції, ДМС, Держфінінспекції, Держаудитслужби та інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

56. Чинний механізм виплати пенсій, який поєднує право на пенсію з реєстрацією пенсіонера як внутрішньо переміщеної особи, призвів до численних звернень до суду з адміністративними позовами про визнання неправомірними дій та зобов'язання вчинити певні дії відповідними територіальними управліннями Пенсійного фонду України.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

57. Право на соціальний захист, що включає право на забезпечення у старості, гарантоване громадянам України ч. 1 [ст. 46 Конституції України](#).

58. Європейська соціальна хартія (переглянута), 1996 року, згода на обов'язковість якої надано Верховною Радою України та яка набрала чинності з 01 лютого 2007 року, визначає, що кожна особа похилого віку має право на соціальний захист. За цим Україна має міжнародне зобов'язання запроваджувати усіма відповідними засобами *«досягнення умов, за яких можуть ефективно здійснюватися»* права та принципи, що закріплені у Хартії.

59. Принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел, визначаються [Законом № 1058-IV](#).

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

60. Статтею 8 Закону № 1058-IV передбачено право громадян України на отримання пенсійних виплат та соціальних послуг.

61. Частиною 3 ст. 4 Закону № 1058-IV визначено складові законодавства про пенсійне забезпечення в Україні, виключно законами про пенсійне забезпечення визначаються, зокрема, умови, норми та порядок пенсійного забезпечення; організація та порядок здійснення управління в системі пенсійного забезпечення.

62. Ураховуючи те, що відповідно до ч. 3 ст. 4 Закону № 1058-IV умови, норми та порядок пенсійного забезпечення визначаються виключно законами про пенсійне забезпечення, питання щодо припинення пенсійних виплат (які є складовою порядку пенсійного забезпечення) не можуть регулюватися підзаконними актами.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

67. Водночас [Законом № 1058-IV](#) не передбачено такої підстави припинення або призупинення виплати пенсії, як проведення верифікації за списками СБУ з підстав перевірки місця фактичного проживання.

68. Конституційний Суд України у рішенні від 07 жовтня 2009 року № 25-рп/2009 зауважив, що виходячи із правової, соціальної природи пенсій право громадянина на одержання призначеної йому пенсії не може пов'язуватися з такою умовою, як постійне проживання в Україні; держава відповідно до конституційних принципів зобов'язана гарантувати це право незалежно від того, де проживає особа, якій призначена пенсія, в Україні чи за її межами.

69. У рішенні у справі «Пічкур проти України», яке набрало статусу остаточного 07 лютого 2014 року, Європейський суд з прав людини вказав, що право на отримання пенсії, яке стало залежним від місця проживання заявника, свідчить про різницю у поводженні, яка порушувала ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 1 Першого протоколу (див. цитату у п. 25 цього рішення).

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

70. У цих рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини застосовано підхід, згідно з яким право на пенсію та її одержання не може бути пов'язане з місцем проживання людини. Такий підхід можна поширити не тільки на громадян, що виїхали на постійне місце проживання до інших держав, а й на внутрішньо переміщених осіб, які мають постійне місце проживання на непідконтрольній Уряду України території. У контексті справи, що розглядається, правовий зв'язок між державою і людиною, який передбачає взаємні права та обов'язки, підтверджується фактом набуття громадянства. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання гарантується [ст. 33 Конституції України](#) кожному, хто на законних підставах перебуває на території України.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

73. Однак, як свідчить аналіз положень [Закону № 1058-IV](#), припинення виплати пенсії можливе лише за умови прийняття пенсійним органом відповідного рішення з підстав, визначених [ст. 49 цього Закону](#).

74. Аргументи відповідача, наведені ним у відзиві на позовну заяву, щодо повноважень Кабінету Міністрів України з вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина та проведення політики у сфері соціального захисту з посиланням на [рішення Конституційного Суду України від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011](#) та від 02 березня 1999 року № 2-рп//99, колегія суддів вважає безпідставними, оскільки, як свідчить зміст цих рішень, Конституційний Суд України висловив позицію, згідно з якою Кабінет Міністрів України є органом, який забезпечує проведення державної політики у соціальній сфері, повноважний вживати заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина та проводити політику у сфері соціального захисту.

75. Водночас, за змістом конституційних норм, Кабінет Міністрів України не наділений правом вирішувати питання, які належать до виключної компетенції Верховної Ради України, так само як і приймати правові акти, які підміняють або суперечать законам України.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

79. Водночас Суд зазначає, що непідтвердження фактичного місця проживання не є передбаченою законом підставою для припинення виплати пенсії, а Постанова КМУ № 365 є підзаконним нормативно-правовим актом, який обмежує встановлене законодавством право на отримання пенсії позивачем.

80. У цьому випадку наявність у позивача статусу внутрішньо переміщеної особи потребує від пенсіонера на відміну від інших громадян України здійснення додаткових дій, не передбачених законами щодо пенсійного забезпечення, зокрема ідентифікація особи, надання заяви про поновлення виплати пенсії, яка була припинена органом Пенсійного фонду без законних на те підстав.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

83. Тому, припиняючи нарахування та виплату позивачеві пенсії за відсутності передбачених законами України підстав, відповідач порушив право позивача на отримання пенсії. При цьому право на отримання пенсії є об'єктом захисту за ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

84. Втручання відповідача у право позивача на мирне володіння своїм майном у вигляді пенсії Суд вважає таким, що не ґрунтується на Законі.

8. Отже, встановлення Судом відсутності законності втручання, тобто вчинення дій не у спосіб, визначений законом, є достатньою підставою для висновку про те, що право позивача на мирне володіння своїм майном було порушено.

87. З огляду на викладене Суд вважає, що припинення виплати пенсії позивачу з 01 квітня 2017 року було здійснено не у спосіб, передбачений Законом № 1058-IV, а з точки зору положень ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод мало місце втручання у право власності позивача, і таке втручання не було законним.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

113. Суд дійшов висновку, що в контексті цієї зразкової адміністративної справи ознаками типових, визначених п. 21 ч. 1 [ст. 4 КАС України](#) справ, є такі:

- 1) позивач у цій категорії справ є пенсіонер, якому/якій призначено пенсію згідно із [Законом № 1058-IV](#) та який/яка є внутрішньо переміщеною особою;
- 2) відповідачем є територіальний орган Пенсійного фонду України, на пенсійному обліку якого перебуває позивач;
- 3) спір виник з аналогічних підстав у відносинах, що регулюються одними нормами права (у зв'язку з припиненням територіальними органами Пенсійного фонду України виплати пенсії внутрішньо переміщеним особам з підстав, які не передбачені п. 1, 3- 5 ч. 1 [ст. 49 Закону № 1058-IV](#));
- 4) позивачі заявили аналогічні позовні вимоги (по-різному висловлені, але однакові по суті: визнати неправомірними дії щодо припинення виплати пенсії та зобов'язати відповідача відновити виплату пенсії).

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

114. Висновки Верховного Суду в цій зразковій справі підлягають застосуванню в адміністративних справах, в яких позивач:

- 1) є громадянином України;
- 2) має статус внутрішньо переміщеної особи, що підтверджується довідкою органів соціального захисту населення про взяття її на облік, як внутрішньо переміщеної особи;
- 3) є пенсіонером та отримує пенсію, призначену їй відповідно до [Закону № 1058-IV](#).

Поновлення виплати пенсії потребує здійснення додаткових дій позивачем.

Відповідач право позивача на отримання пенсії не заперечує.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

115. Висновки Верховного Суду в цій зразковій справі не підлягають застосуванню в адміністративних справах щодо звернення пенсіонерів, яким призначено пенсію згідно із [Законом № 1058-IV](#) та які є внутрішньо переміщеними особами, якщо нарахування та виплату пенсії такої пенсії їм припинено за рішенням територіальних органів Пенсійного фонду України з підстав, які передбачені п. 1, 3-5 ч. 1 [ст. 49 Закону № 1058-IV](#) в редакції на день прийняття цього рішення.

Рішення у зразковій справі №805/402/18 від 03.05.2018 (залишене в силі постановою ВП ВС від 04.09.2018)

У Х В А Л И В:

Адміністративний позов ОСОБА_6 (місце проживання: АДРЕСА_2) до Бахмутського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Донецької області (місцезнаходження: вул. Миру, 35, м. Бахмут, Донецька обл.) про визнання неправомірними дій, зобов'язання вчинити певні дії задовольнити у повному обсязі.

Визнати протиправним та скасувати розпорядження Бахмутського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Донецької області від 24 березня 2017 року «Про припинення ОСОБА_6 виплати пенсії до з'ясування».

Зобов'язати Бахмутське об'єднане управління Пенсійного фонду України Донецької області відновити виплату ОСОБА_6, (ІНФОРМАЦІЯ_1, ідентифікаційний номер НОМЕР_1) призначеної їй пенсії за віком з 01 квітня 2017 року.

Постанова КАС ВС у справі №751/2087/16-а від 15.08.2019

Порядком № 505 не передбачено такої підстави для відмови у призначенні або припинення виплати щомісячної адресної грошової допомоги внутрішньо переміщеним особам, як отримання грошової компенсації за піднайом житла чи отримання однієї і тієї ж пільги, гарантії чи компенсації з інших підстав.

Грошова компенсація за піднайом житлового приміщення виплачується: особам офіцерського складу у разі коли вони не забезпечені жилими приміщеннями за місцем проходження військової служби, не отримали за рахунок держави грошову компенсацію за належне їм для отримання жиле приміщення та перебувають на квартирному обліку, а також якщо військова частина не орендує для них та членів їх сімей житло; курсантам вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, які мають сім'ї, у разі ненадання їм жилої площі в сімейних гуртожитках, відсутності таких гуртожитків та жилого приміщення за місцем проходження ними військової служби (навчання).

Виплата такої компенсації здійснюється відповідно до Порядку виплати грошової компенсації військовослужбовцям Збройних сил України за піднайом (найом) ними житлових приміщень, затвердженим [постановою Кабінету міністрів України від 26 червня 2013 року № 450](#).

Постанова КАС ВС у справі №751/2087/16-а від 15.08.2019

Згідно з висновком Конституційного Суду України, що міститься у рішенні від 24 грудня 2004 року у справі № 22-рп/2004, відповідно до частини другої [статті 3 Конституції України](#) головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини; таке забезпечення, крім усього іншого, потребує законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод.

Таким чином, суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про те, що щомісячна адресна допомога переміщеним особам та грошова компенсація за піднайом житла відносяться до одного із витрат на проживання, і їх одночасне отримання суперечить вимогам [статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»](#).

Постанова КАС ВС у справі №686/22776/15-а від 19.03.2019

Відповідно до підпункту 1 пункту 2 Порядку № 37 допомога по тимчасовій непрацездатності згідно з Порядком надається в разі настання страхового випадку до моменту переміщення застрахованої особи.

При цьому, допомога по вагітності та пологах згідно з цим Порядком надається в разі настання страхового випадку до моменту переміщення застрахованої особи, а також в разі настання страхового випадку протягом 30 тижнів з дати переміщення застрахованої особи (підпункт 2 пункту 2 Порядку № 37).

Отже, правління Фонду цим Порядком передбачило строки, в межах яких може бути надано допомогу по вагітності та пологах застрахованим особам, які перемістилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, а роботодавець залишився зареєстрованим на вказаних територіях.

Постанова КАС ВС у справі №686/22776/15-а від 19.03.2019

Разом з цим, колегія суддів зазначає, що кожна вагітна жінка має право на отримання допомоги по вагітності та пологах. Водночас порядок отримання і розмір цієї допомоги залежить від статусу жінки. Зокрема, є особливості надання цієї допомоги: для працюючих (застрахованих) жінок, жінок-підприємців і не застрахованих жінок.

Право застрахованої особи на отримання допомоги по вагітності та пологах передбачено [Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»](#), а положення вказаного Порядку № 37, який є підзаконним нормативно-правовим актом, обмежує можливість реалізації такого права, що суперечить принципу верховенства права.

Інші цікаві справи

- 646/7115/17 (08/08/2019)
- 645/4451/16-a (03/10/2019)
- 644/2636/17 (15/04/2019)
- 637/344/17 (22/11/2018)
- 636/3445/16 (30/09/2019)
- 636/881/17 (31/07/2019)

Дякую за увагу
